

■ KÄRNKRAFTSDEBATTEN

25 år efter katastrofen i Tjernobyl skedde katastrofen i Fukushima. Men var finns kärnkraftsdebatten idag? Julia Svensson åkte till Barsebäck för att hitta svar.

Apokalyps nu?

■ "Tack ni svenska vaktorn. Med plutonium tvingar vi dansken på knä."

I scenen från Lars von Triers "Riget" betraktar Ernst-Hugo Järegård Barsebäck genom en kikare, från den danska sidan, genom dimman. När vi själva närmar oss Barsebäck, filosofen Jeanette Emt, fotografen Peter Frennesson och jag, är det via motorvägen från Malmöhället.

På nära håll ser de två vaktornen ganska tysta och snälla ut. Informatören Maria Taranger berättar om planerna för rivningen 2020, om kurserna för kärnkraftspersonal som hålls under tiden och om det anslutande vandrarhemmet där man kan semestera. Och så får vi varsin tablettask med de två tornen och en glad sol.

Iklädda skyddskläder och med dosimeter som mäter radioaktiv strålning, går vi sedan genom korridorer med 60-talsstuk till den stora turbinhallen.

Maria Taranger använder det avdramatiserande ordet elfabrik. För det är ju vad det är. Ångan som kom från reaktorn ner i den gigantiska brandgula turbinen alstrade på sin tid el så att alla svenskar ständigt kunde ha en glödlampa tänd.

– Mig veterligen har ingen som jobbat på ett svenskt kärnkraftverk någonsin fått strålskador. Det är farligare att vara rökare i ett radonhus. Eller att köra på motorvägen till eller från jobbet.

Verket är indelat i tusen mindre rum, för att en eventuell olycka ska kunna stängas in. Golvet hålls kliniskt rent. När verket var igång var det 30 grader varmt i lokalen. Nu är det kylslaget. Men mitt hjärta slår ändå snabbare. Jeanette Emt förklarar:

– När jag först flyttade till Lund badade vi i Lomma, med Barsebäck på nära håll. Det var både spännan-

Julia Svensson och Jeanette Emt går igenom en kontamineringsdetektor.

de och skrämmande. När det gäller människans rädsla ligger det något ganska paradoxalt i de många skyddsprocedurerna. Verksamhetens storskalighet – för en vanlig lekman går det inte att greppa magnituden av det hela. Man faller lätt in i animistiskt tänkande. Precis som man ser en naturkatastrof som argsint. Det är också något paradoxalt i att en plats som är så ren kan vara så farlig.

Barsebäck är en symbol. Det var hit som antikärnkraftsdemonstranterna vallfärdade med sina "Vad ska väck? Barsebäck"-banderoller. Det var Barsebäck som det fossildrivna Danmark opponerade sig mot – till exempel i EkstraBladets kampanj med den lille havfrue som ett skelett i Öresund, framför reaktorerna. Barsebäck var det första kommersiella kärnkraftverk som lades ned i Sverige.

Jonas Anshelm, idéhistoriker och professor i teknik och social förändring, har bland annat skrivit boken "Mellan frälsning och domedag. Om kärnkraftens politiska idéhistoria i Sverige 1945–1999".

– Socialdemokraterna satsade på avveckling av kärnkraften och utveckling av förnybara energikällor. Nedläggningen av Barsebäck var en slags delseger för miljörörelsen. Men statens enorma skadestånd till Sydkraft var en signal till näringslivet: det blir inte fler avvecklingar. Idag producerar vi mer el med tio verk än vi gjorde med tolv.

Kärnkraftsdebatten är nyckeln till efterkrigstidens politiska idéhistoria. Den visar ideal och framtidsdrömmar. På 50-talet hoppades ingenjörer och politiker bygga ett samhälle med gränslös tillväxt. I de fantasifulla visionerna förekom till och med apelsinodlingar i Norrland. Under rekordåren betydde hög elförbrukning kulturell och materiell välfärd.

– Tanken var att de första kärnkraftverken skulle heta Adam och Eva. Teknikerna var gudar som skapade Edens lustgård på nytt. Kärnkraftens obegränsade energitillgång kunde frälsa världen från ondo, svält och krig. Förhållningssättet var religiöst: atomkraften var vårt öde.

– Ingenjörerna använde metaforer: tämja demoner, tämja den farliga och gåtfulla kraften som användes i bombningarna av Japan 1945. Man kan fortfarande betrakta kärnkraften som ett faustiskt kontrakt. Om Faust någon gång blir nöjd, eller önskar att tiden ska stå still, tar djävulen hans själ. Eller mer banalt: man ingår en

FAKTA

Barsebäck

■ Verket har två kokvattenreaktorer som togs i drift 1975 och 1977 och stängdes 1999 respektive 2005.

■ Nedläggningen var en energipolitisk uppgörelse mellan S, C och V.

■ Slutförvaret för radioaktivt avfall vid Forsmark måste byggas ut för att ta hand om rivningsmaterialiet från Barsebäck. Rivningen beräknas starta 2020.

Folkomröstningen

■ Sverige folkomröstade om kärnkraft 1980, som en följd av kärnkraftsolyckan i Harrisburg i USA 1979.

■ Omröstningen vanns av Linje 2, att kärnkraften avvecklas i den takt som är möjlig med hänsyn till behovet av elektrisk kraft för upprätthållande av sysselsättning och välfärd.

■ Omröstningen har kritiserats då alla tre linjerna innebar ett nej till kärnkraft på sikt.

pakt med något farligt, för att uppnå stora materiella saker.

Men de planer som fanns för kärnkraftsteknik – att med hjälp av fusionsreaktorer som hämtade bränsle ur havsvatten slippa uranberoendet, eller att använda det utbrända bränslet, med nya så kallade bridreaktorer, blev det inget av.

– Hade politikerna vetat det skulle staten aldrig ha satsat så mycket. Trots alla miljarder är vi i stort sett kvar vid 50-talets teknik.

Först i början av 70-talet började miljörörelsen tala om lågenergismåhället. Nobelpristagaren Hannes Alfvén skrev till Olof Palme om de väldiga riskerna, inspirerad av kritiken i USA. Man började tala om reaktorhaveri och atomavfall.

Centern kunde vinna riksdagsval på löften om att avveckla kärnkraften. Folk gick studiecirkel. Pjäser om kärnkraft sattes upp på Dramaten. Mellan 1973 och 1975 publicerades 150 helsidesartiklar på DN:s kultursida, kritiska mot tillväxt och kärnkraft. Tage Danielssons protester räckte till en hel bok. Men de kärnkraftspositiva krafterna var starka. Sydsvenskans journalister protesterade när chefredaktören Olof Wahlgren 1979 krävde fyra kärnkraftspositiva artiklar på varje negativ. 1985 erbjöd sig nuvarande SJ-chefen Ulf Adelsohn att bada i reaktordammen i Forsmark.

– Det vore intressant med en återuppväckt diskussion idag, en omprövning om vad som är moraliskt acceptabelt. Hur stora risker kan vi utsätta människor för, våra barnbarn? Debatten under 70-talet var intressant: Vad är tillväxt? Vad är ett gott samhälle? Idag har det blivit som på 50-talet – kärnkraften är en fråga för teknisk expertis.

Kärnkraftsdebatten tog ny fart efter Tjernobyl. Hur länge varade det?

– Förespråkarna predikade att olyckan var en produkt av kommunismen, och en annan sorts reaktor. Den ekonomisk-tekniska argumentationen var framgångsrik. Debatten höll i sig ett år. Sen var man tillbaka där man var före Tjernobyl. Vi kommer att se samma sak med Japan fast kanske ännu kortare. Argumenten är att det finns en helt annan risk för naturkatastrofer i Japan.

– Det är intressant att kärnkraft blivit en lösning på klimatproblemen. Men det finns en inkonsekvens. Regeringen säger att klimatfrågan är en internationell fråga. Men kärnkraft betraktas som en nationell frå-

ga – Sveriges viktigaste sätt att minska koldioxidutsläppen. Det sätts inte in i internationella perspektiv. Om vi skulle göra det: hur många kärnkraftverk behövs det då? Vill vi se det? I alla länder, eller bara i vissa?

Guds likar

"Tanken var att de första kärnkraftverken skulle heta Adam och Eva. Teknikerna var gudar som skapade Edens lustgård på nytt."

Jonas Anshelm, idéhistoriker och professor i teknik och social förändring i Linköping.

– Energipolitiken är mer kortsiktig idag. En statlig satsning på kärnenergiprogrammets omfattning på förnybara energikällor, exempelvis solkraft, skulle kunna få en enorm betydelse. Det är svårt att tro att staten skulle satsa som den satsade på kärnkraft på 50- och 60-talen. Det är en spännande debatt – vem är teknikoptimist, vem är pessimist? Motståndarna ses som pessimistiska av förespråkarna. Antirörelsen tycker att förespråkarna är pessimistiska. Båda sidor betraktar de andra som religiösa och irrationella.

Författaren och journalisten Åsa Moberg är fortfarande en av motståndarna. Hon skrev "Så började 80-talet", en dagbok från arbetet med Linje 3.

– Jag har skrivit artiklar om kärnkraft i alla år. Då var det en massrörelse. Det var den sista folkrörelsen skulle jag säga, riktigt stora. Motrörelsen har inte försvunnit – om det funnits planer på en utbyggnad hade det funnits en.

Har du fått några reaktioner på din antikärnkraftsartikel i DN i förra veckan?

– Jättemycket positivt. Ingen har klagat. Nu har det kommit uppgifter om att det blivit radioaktivitet i dricksvattnet i Tokyo. En sådan energikälla kan man inte ha! Jag läste i Dagens industri att det till och med finns de inom industrin som ville bygga nya reaktorer i Sverige har blivit väldigt skeptiska – de är rädda om sina pengar, det är för ekonomiskt riskabelt.

– Löftet i folkomröstningen var att kärnkraften skulle avvecklas. Olyckan i Tjernobyl ledde till att det inte byggdes fler kärnkraftverk – förutom i jordbävningshotade områden i Asien. När jag debatterade med Jan Björklund i Aktuellt, sa han att de här reaktorerna är gamla och att nya är bättre.

FORTSÄTTNING PÅ NÄSTA UPPSLAG